

Институт
за
европска
политика,
Скопје

 ХЕЛСИНШКИ
КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ
ПРАВА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА

МРЕЖА

23

ТРАНСПАРЕНТНОСТ

И ОТВОРЕНОСТ:

ОСОВРЕМЕНУВАЊЕ

НА СУДСКИОТ СИСТЕМ

ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Проектот е финансиран од ЕУ

**ТРАНСПАРЕНТНОСТ И ОТВОРЕНОСТ:
ОСОВРЕМЕНУВАЊЕ НА СУДСКИОТ СИСТЕМ ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА¹**

Издавач:

Институт за европска политика - Скопје
Хелсиншки комитет за човекови права на Р.Македонија

Автор:

Д-р Љубица Караманди Попчевски

Рецензент:

Лилјана Ивановска Шопова

Графички дизајн:

Релатив

Овој документ е подготвен во рамки на проектот Мрежа 23+ со финансиска поддршка на Европската унија. Содржината на документот е одговорност на авторот и во никој случај не може да се смета дека го изразува ставот на Европската унија.

СОДРЖИНА:

1. ВОВЕД	4
2. ШТО Е СУДСКА ИНФОРМАЦИЈА?	5
3. ТРАНСПАРЕНТНОСТ И ЈАВНОСТ ВО СУДСКИТЕ ПОСТАПКИ	5
3.1. Право на јавно судење наспроти приватност и безбедност	
3.2. Ограничување на правото на јавно судење	
3.3. Обврска за јавно изрекување и објавување на одлуките	
3.4. Други прашања од процесните закони поврзани со јавноста на судовите	
4. ТРАНСПАРЕНТНОСТ И ЈАВНОСТ ВО РАБОТЕЊЕТО НА СУДОВИТЕ	10
4.1. Транспарентноста и јавноста согласно Законот за судовите и Судскиот деловник	
4.2. Посебни правила за обезбедување јавност во работењето	
4.3. Интернет портал на судовите во Република Македонија	
5. СУДСТВОТО, ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО И МЕДИУМИТЕ	16
5.1. Методи на известувања од страна на медиумите	
6. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	21
7. БИБЛИОГРАФИЈА	23

Овој документ ја анализира постоечката законска рамка за обезбедување на транспарентен и отворен судски систем во Република Македонија и дава насоки за нејзино унапредување. Со оглед на фактот дека реформите во судството се вршат и под влијание на меѓународните процеси, во овој документ ќе се осврнеме и на клучните меѓународни стандарди и развојни тенденции во оваа област.

Детално проучување на примената на правилата и проблемите кои се јавуваат во практика во Република Македонија останува да биде предмет на друга анализа. Анализата не го опфаќа управното судство, а воедно, не ја вклучува ниту работата на Судскиот совет, иако транспарентноста во изборот, унапредувањето и разрешувањето на судиите е суштинска претпоставка за квалитетно судство.

Судската власт која сака да ги зајакне легитимитетот и својата позиција како трет носител на власт во една демократска држава мора да ги почитува принципите на отвореност и транспарентност. Често се нагласува дека „правдата мора да биде не само добиена, туку и да се види дека е добиена,^{1,2} а довербата на јавноста е важен показател за статусот на судскиот систем и правдата во државата. За жал, извештаите на ЕУ нотираат дека во Република Македонија судската независност е уназадена, а воедно постои и ерозија на јавната доверба во јавните институции.³ Во последниот извештај на ЕК јасно е нагласено назадување во делот на правосудството од 2014 година и уништувањето на цела декада на успешни реформи.⁴ Два од приоритетите нагласени со Итните реформски приоритети кои се однесуваат на правосудството се токму во насока на зајакнување на транспарентноста во судството и тоа подобрени комуникациски стратегии преку кои Судскиот совет и највисоките судови ќе застанат во заштита на независноста на судството, како и објава на сите судски пресуди во јасни рокови определени со закон (со обезбедени можности за целосно пребарување и олеснет пристап).⁵ Последниот извештај на ЕК за Македонија упатува на доследно почитување на Итните реформски приоритети во делот на интернет пристапот во судската пракса и можноста за пребарување.⁶

Потребата од унапредување на транспарентноста во судството е нагласена и во Коментарот на Бангалорските принципи за судско постапување, во кои се даваат насоки кои преку разни механизми треба да бидат имплементирани во националните законодавства.⁷

- 1 Првичната верзија од брифот е презентирана на дијалогот за политика одржан на ден 25.04.2017 година, во рамки на проектот Мрежа 23+, во присуство на претставници од судската фела, обвинителствата и Министерство за правда.
- 2 Бангалорски принципи за судско постапување од 2002 година на ОН, член 3 став 2.
- 3 Заклучоци на Советот за процесот на проширување и стабилизација и асоцијација, декември 2015 година, стр. 13.
- 4 Европска комисија, Извештај за Република Македонија за 2016 година, ноември 2016 година, стр. 5
- 5 Recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues relating to the communications interception revealed in Spring 2015 (познат како Извештај на Прибе), стр.12 и Итни реформски приоритети, јуни 2015 година, стр.2.
- 6 Европска комисија, Извештај за Република Македонија за 2016 година, ноември 2016 година, стр. 14.
- 7 Коментар на Бангалорските принципи за судско постапување, достапно на https://www.unodc.org/documents/corruption/publications_unodc_commentary-e.pdf.

И јавните анкети во Република Македонија покажуваат ниска доверба кон судството, па логично Судскиот совет и Министерството за правда го утврдија зголемувањето на јавната доверба како своја стратешка цел.⁸ Овој документ дава своевиден придонес на граѓанското општество во тој правец. Тој првично го дефинира поимот „судска информација“, ги разгледува транспарентноста и јавноста во судските постапки, примената на овие принципи во работењето на судовите, како и односот меѓу судството, граѓанското општество и медиумите.⁹ На крајот се даваат предлози за законодавни и практични чекори во насока на унапредување на транспарентноста и отвореноста на судскиот систем на Република Македонија.

2. ШТО Е СУДСКА ИНФОРМАЦИЈА?

Утврдувањето на содржината на изразот „судска информација“ е претпоставка за регулирање на режимот на транспарентност и пристап до информации во судовите. Судската информација не се сведува само на информациите креирани од судиите во текот на нивното работење, туку и на информациите со кои располагаат судовите. Тоа ги вклучува и информациите создадени или користени во работата на раководните органи/тела во судството, како Судскиот совет, како и документи креирани/доставени од сите лица вклучени во судските постапки кои претставуваат дел од судските списи. Пристапот до секоја судска информација е различен. Меѓутоа, она што се препорачува е кога случаите се конечно завршени т.е. ставени *ad acta*, да се даде пристап до информациите содржани во списите на предметот на пошироката јавност. Образложението е дека пристапот до информации не смее да биде ограничен заради историски, научни или статистички причини, иако тоа неспорно повлекува многу дејствија како анонимизација, селектирање на списите од оние за кои не е дозволен пристап и сл.¹⁰

3. ТРАНСПАРЕНТНОСТ И ЈАВНОСТ ВО СУДСКИТЕ ПОСТАПКИ

Отвореноста на судовите, изразена преку јавните судски расправи и јавно изрекување на одлуките е важен дел на правото на фер судење. Транспарентните постапки, меѓу другото, се и начин за одреден вид на контрола врз судството. Нагласената важност е воочена од Советот на Европа кој уште во 2003 година донесе Препораки за давањето на информации во медиумите за кривичните постапки.¹¹

8 2014 Годишен извештај на Судскиот совет, стр. 42-43, Стратешки план на Министерство за правда 2014-2017, дел 3.23.1.3, во: Димитриева Јасмина, Невладините организации и судството – активности за надзор, интеракција, соработка и комуникација, Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“, Скопје, 2015 година, стр. 9.

9 Република Македонија во 2009 година ја потпиша Европската конвенција за пристап до јавни документи, но истата не е ратификувана. Таа опфаќа и пристап до документи во судскиот систем, па реално би се очекувало нејзината ратификација и стапување во сила да ја зголемат транспарентноста во судството.

10 Со оваа препорака се согласија и судиите кои учествуваа на јавната дебата „Унапредување на транспарентноста во судството во РМ“ што се одржа на 25 април 2017 година.

11 Препораките ја нагласуваат важноста медиумите слободно да известуваат и коментираат за кривично – правниот систем почитувајќи ја презумпција на невиност, судските и полициските органи да им даваат точни информации на медиумите без нивна дискриминација, да им се обезбедат седишта на новинарите во судниците, снимањето во судница да биде согласно закон и со дозвола на релевантните судски органи почитувајќи ги правата на сите присутни, новинарите да имаат право на копија од јавно изречените пресуди и др. Види: Совет на министри, Совет на Европа 10 јули 2003 година, Препораки REC (2003) 13 од Комитетот на министри за земјите членки за давањето на информации преку медиумите во врска со кривичните постапки.

3.1. Право на јавно судење наспроти приватност и безбедност

Постапките пред судовите во Република Македонија се јавни. Јавноста на судските постапки е уставно загарантирано начело кое, согласно членот 102 од Уставот, може да биде ограничено во случаи утврдени со закон. Уставот предвидува и јавно изрекување на пресудите, а јавноста понатаму се обезбедува и со учеството на судиите поротници.¹² Уставните гаранции за јавно судење се дополнуваат и со одредбите на Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи која во членот 6 став 1 предвидува дека јавното судење е дел од поширокото право на фер судење. Така, во Република Македонија правото на јавно судење е заштитено со највисоките правни норми.

Јавноста и транспарентноста на судските постапки е загарантирана со Законот за судовите како едно фундаментално начело (член 6 став 2 и член 10), а подетално е разработена во соодветните закони.¹³ Иако јавноста на судските постапки е загарантирана, сепак во практика постојат многу пречки за нејзино исполнување: непристапност на судовите, неинформираност,¹⁴ незаинтересираност и сл., а секако многу тежок проблем е непостоењето на соодветни просторни услови за судења. Воедно, забележани се случаи кога судската полиција не им дозволувала на членови на потесно семејство на странки да присуствуваат на јавни судења или им се барале посебни дозволи на новинарите.¹⁵

Практиката покажува дека нормативната задолжителност на јавноста на судењето останува гола гаранција доколку не се исполнети одредени технички услови. **Мора да се преземат практични мерки** во тој правец затоа што искуството упатува на заклучокот дека јавноста има висок степен на доверба тогаш кога предметите се набљудувани од јавноста.¹⁶

12 Членот 103 ставови 2 и 3 од Уставот.

13 Имено, Законот за кривичната постапка во членот 5 јавното судење го става во рамките на правото за правично судење кое станува основно начело на кривичната постапка, а понатаму и експлицитно се предвидува дека главната расправа е јавна (член 353 став 1 од ЗКП). Исклучувањето на јавноста спротивно на законот претставува суштествена повреда на одредбите на кривичната постапка (член 415 став 1 точка 4). Слично, Законот за парничната постапка јавното судење го позиционира во основните начела на постапката (член 4), а понатаму, ЗПП ја утврдува главната расправа како јавна (членови 292 и 296). Судскиот деловник врши дополнување со тоа што предвидува можност новинарите – известувачи и граѓаните да присуствуваат на јавните рочишта пред судовите без да имаат претходно одобрение од судот (член 104 став 1).

14 Учесниците на јавната дебата „Унапредување на транспарентноста во судството во РМ“ што се одржа на 25 април 2017 година нагласија дека неинформираноста е сериозна пречка, односно заинтересираните лица немаат достапна информација за нивното право да следат судења и како може да го остварат тоа право.

15 Стојановски Воислав и Неда Чаловска, Основните граѓански и политички права и слободи, Хелсиншки комитет за човекови права, Скопје, 2014, стр. 29-32.

16 Димитриева Јасмина, Невладините организации и судството – активности за надзор, интеракција, соработка и комуникација, Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“, Скопје, 2015 година, стр. 30.

Правото на јавно судење, сепак, не е апсолутно. Уставот го предвидува исклучувањето, но само во случаите утврдени со закон. Исто така, ЕКЧП предвидува исклучоци од правото на јавно судење во случаите кога се работи за моралот, јавниот ред, националната безбедност, интересите на малолетник, заштита на приватниот живот или кога тоа би му нанело штета на интересите на правдата.¹⁷

Законот за кривичната постапка посветува повеќе одредби за исклучување на јавноста на дел или на целата главна расправа и притоа, во членот 354 се предвидени повеќе причини, од оние во ЕСЧП, за исклучување на јавноста, па така е предвидено и кога се работи за **службена или деловна тајна** да може да биде исклучена јавноста.¹⁸ Сепак, мора да се има на ум дека **правдата е прашање од јавен интерес**,¹⁹ па така исклучоците од јавните судења мора да бидат сведени на оној минимум кој е неопходен за зачувување на вредностите на едно демократско општество каде владее правото. Постоенето на деловна тајна е веќе основ за исклучување на јавноста во граѓанската постапка, што е разбирливо. Меѓутоа, во кривичната постапка каде интересот на јавноста и важноста од кривично – правна заштита се далеку поголеми, **треба да се размисли дали тоа да остане како основ за исклучување на јавноста**. Мора да се спомене дека, иако ЗКП во член 355 став 2 дозволува присуство на службени, научни или јавни работници на расправа на која е исклучена јавноста заради заштитен сведок, сепак во практика судиите тоа не го дозволуваат.²⁰ Тоа несомнено фрла сомнеж на принципот на фер и правично судење затоа што неслучајно законот не ја исклучува апсолутно јавноста. **Мора да се преземат чекори за промена на судската практика согласно законот.**

Законот за парничната постапка предвидува исклучување на јавноста за целата главна расправа или за еден нејзин дел, ако тоа го бараат интересите за чувањето на службена, деловна или лична тајна, интересите на јавниот ред или причините на моралот (член 293 став 1). Она што паѓа во очи е можноста од член 293 став 2 за исклучување на јавноста ако не може да се одржи редот во судницата што отвора врата за злоупотреба и лишување на јавноста од информирање за случајот. **Треба да се**

17 Член 6 став 1 втора реченица од ЕКЧП гласи: „Пресудата се изрекува јавно, а новинарите и публиката можат да бидат исклучени за време на целата или на дел од постапката во интерес на моралот, јавниот ред или националната безбедност во едно демократско општество, кога тоа го наложуваат интересите на малолетник или заштитата на приватниот живот на страните во спорот, или кога тоа судот го смета за неопходно затоа што во посебни околности публицитетот би можел да им нанесе штета на интересите на правдата“.

18 Исклучувањето на јавноста може да биде по службена должност или по барање на странките или оштетениот, а ЗКП во членот 356 предвидува одлуката за исклучување да биде донесена од страна на советот со решение кое мора да биде образложено и јавно објавено. На тој начин, сепак, се дава простор за задоволување на јавниот интерес со образложување на причините за исклучување на јавност и јавно објавување на решението. Така, од една страна се ограничува судот во користењето на оваа законска можност, а од друга страна се известува јавноста за текот на судењето.

19 Судски совет на Холандија, The judiciary and the media in Netherlands, достапно на: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/The-Judiciary-and-the-Media-in-the-Netherlands.pdf>, пристапено на 20.03.2017 година, стр. 2.

20 Стојановски Воислав и Неда Чаловска, Основните граѓански и политички права и слободи, Хелсиншки комитет за човекови права, Скопје, 2014, стр. 34-35.

размисли за дозволеноста на ваквата можност земајќи предвид дека е недозволиво еден суд да не може да го одржи редот во судница, односно во таков случај би требало расправата да се одложи и да се одржи тогаш кога има услови за јавно судење. Едноставно, дозволено е јавноста да биде лишена само во исклучителни случаи од специфична природа, но не и заради неорганизираноста на судот.²¹

Истовремено, согледувањата од практиката покажуваат дека во решенијата за исклучување на јавноста се наведува само основот поради кој јавноста се исклучува, без притоа да се дадат доволно образложени причини за таквото исклучување. Практиката мора да биде изменета и во овој дел.

3.3. Обврска за јавно изрекување и објавување на одлуките

Во судските постапки во Република Македонија, во согласност со барањата во членот 6 од ЕСЧП, изрекувањето на пресудите секогаш е јавно, дури и во случаите кога била исклучена јавноста во главната расправа. Воедно, Законот за судовите предвидува генерална обврска на судовите два дена од денот на изготвувањето и потпишувањето на донесените одлуките, истите да се објават на веб страницата на судот, на начин утврден со закон (член 99 став 3).

ЗКП предвидува дека „Пресудата се изрекува и јавно се објавува во името на граѓаните на Република Македонија“ (член 397 став 2), а понатаму, се определува и како се врши изрекувањето на пресудата.²³ Дури и кога била исклучена јавноста во главната расправа, изрекувањето секогаш е јавно со тоа што исклучување на јавноста е дозволено при објавувањето на причините за пресудата (член 405 став 4).

ЗКП предвидува обврска на судот во рок од два дена од изготвувањето на објавените одлуки тие да бидат објавени на веб страната на судот, на начин утврден со закон (член 125 став 3). Се предвидува достапност на сите судски пресуди во печатена или електронска форма, освен кога јавноста е исклучена (член 126 став 1 од ЗКП)²⁴ што сепак е малку збунувачки. **Имено, согласно членот 405 од ЗКП изрекувањето на пресудата е секогаш јавно, но не и причините т.е. образложението за донесената одлука. Во тој случај, логично би било достапност на апсолутно сите одлуки со нецелосно образложение или без образложение кај оние случаи каде била исклучена јавноста.**

Законот за парничната постапка предвидува ако јавноста на главната расправа била исклучена, изрекувањето на пресудата секогаш да се прочита јавно, а судот да одлучи

21 Како и во ЗКП, ЗПП предвидува за исклучувањето на јавноста да одлучува советот со решение кое мора да биде образложено и јавно објавено, а против решението за исклучување на јавноста не е дозволена посебна жалба (член 295). Исклучувањето на јавноста спротивно на законот претставува суштествена повреда на одредбите на парничната постапка (член 343 став 2 точка 12), а тоа е причина поради која е дозволен вонреден правен лек т.е. ревизија (член 375 став 1 точка 1).

22 Рецензија на судијата Љиљана Ивановска Шопова, претседател на Апелациониот суд во Скопје.

23 Член 405 став 2 од ЗКП предвидува: „Претседателот на советот во присуство на странките, нивните законски застапници, полномошници и бранител, јавно ќе ја прочита изреката и накратко ќе ги соопшти причините на пресудата.“

24 Член 126 став 1 од ЗКП.

дали и во која мера ќе се исклучи јавноста при објавувањето на причините на пресудата (член 325 став 3). Воедно, воведена е обврска пресудата во рок од два дена од денот на нејзиното писмено изработување и потпишување да се објави на веб-страната на судот *на начин определен со закон* (член 326 став 4).

3.4. Други прашања од процесните закони поврзани со јавноста на судовите

Вредно е да се спомене дека ЗКП во членот 554 обрнува внимание и на случаите кога во средствата за јавно информирање било пренесена информација за лице за кое подоцна со пресуда се утврдило дека осудата била неоснована или лишувањето од слобода неосновано или незаконско, како и во случаите кога била изменета правната квалификација. Во такви случаи, член 554 од ЗКП предвидува можност за објава на соопштение за наведената одлуката. Ова законско решение има голема важност не само за лицето на кое се однесува и неговиот углед, туку и за пошироката јавност, но и за сите оние лица кои работат во системот за кривично – правна заштита.

Понатаму, ЗКП во членот 563 предвидува можност за користење на средствата за јавно информирање во случаите кога е распишана потерница и објава за одредено лице од страна на МВР. Ова е секако многу добра можност дадена со законот каде изрично стои дека тоа се врши „заради известување на јавноста.“²⁵ Колку тоа се спроведува треба да се следи и анализира, но тргнувајќи од искуството со еден скорешен случај, **секако се препорачува задолжително известување на јавноста кога се работи за одредени лица**, на пр. носители на јавни функции или лица осомничени за вмешаност во кривични дела поврзани со државен имот.²⁶

25 <http://kanal77.mk/%D0%BF%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%B0%D0%B4-%D0%BA%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%BD-%D0%BD%D0%B5-%D0%B5-%D0%BE%D0%B1%D1%98%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD/>

26 Заради задоволување на поширокиот јавен интерес во членот 194-а од Кривичниот законик предвидено е објава на пресуда за кривично дело од групата на „Кривични дела против бракот, семејството и младината“ сторено врз дете кое не наполнило 14 години со заштита на личните податоци на жртвата. Објавата се врши по барање на јавниот обвинител, а тоа секако е од особена важност за заштита на правата на децата.

4. ТРАНСПАРЕНТНОСТ И ЈАВНОСТ ВО РАБОТЕЊЕТО НА СУДОВИТЕ

4.1. Транспарентноста и јавноста согласно Законот за судовите и Судскиот деловник

Законот за судовите содржи повеќе одредби кои се однесуваат на информирањето на јавноста и кои привлекуваат внимание. Имено, Законот за судовите дозволува давање на информации од страна на претседателот на судот или одговорно лице за односи со јавноста т.е. портпаролот на судот и се предвидува задолжително формирање на канцеларија за односи со јавноста. Понатаму, Законот предвидува најмалку еднаш годишно информирање на јавноста за резултатите од работата на судот што паѓа в очи со оглед на фактот дека освен со годишните извештаи, досега не е многу познато во јавноста како се исполнува оваа законска обврска.²⁷

Исто така, впечатливо е тоа што законот им забранува на странките и другите учесници во постапката да даваат информации за текот, водењето и исходот на постапката, но само тогаш кога судот донел таква забрана. Оваа забрана се чини „празна.“ Од досегашните медиумски претставувања на бројни странки и учесници се чини дека оваа забрана не е никогаш изречена. Така, во случаите кога не е исклучена јавноста, а се изрекува таа забрана судијата би морал да дава образложение за забраната која не смее да ги ограничува слободата на изразување и правото на пристап до информации.

Потребата за правилно информирање наметна преземање повеќе чекори. Така, **Судскиот деловник** ја посветува петтата глава на комуникација со странките, другите лица и органите, а особено значајно е формирањето на канцеларија за односи со јавноста.²⁸ Не помалку важен е фактот што Деловникот предвидува задолжителна објава на времето, местото и предметот на судење на огласна видео-табла и пред секоја судница. За жал, оваа обврска не се почитува во целост²⁹ што е загрижувачки затоа што неинформираноста е една од причините која ја спречува јавноста во следење на постапките.³⁰

Исто така, Судскиот деловник ги задолжува претседателот на судот/лицето одговорно за односи со јавност определено од претседателот да даваат информации на јавноста за работата на судот, односно за текот на постапката по конкретен предмет „со цел отворено и објективно информирање“ (член 102). Притоа, мора да се нагласи дека Деловникот дава можност одговорен за односи за јавност да не биде судија, туку друго лице вработено во судот. Тоа е случај во некои земји,³¹ иако во повеќето европски

27 Член 97 од Законот за судовите.

28 Член 101 од Судскиот деловник.

29 Томшиќ Стојковска Аница, Судската ефикасност и остварувањето на фер и правично судење, Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“, Скопје, февруари 2015 година, стр.24

30 Учесниците на јавната дебата „Унапредување на транспарентноста во судството во РМ“ што се одржа на 25 април 2017 година препорачаа судовите редовно да го објавуваат календарот на судења.

31 Во некои земји задолжени за односи со јавност се национални/регионални судии. Така е во Австрија, Бугарија, Данска, Англија и Велс, Унгарија, Холандија, Норвешка, Полска и Романија. Во Италија, Англија и Шкотска нема локални судии задолжени за односи со јавност што е одраз на судската надлежност. Во Италија единствен национален портпарол не е судија, туку службено лице од Високиот совет. Во други земји задолжени за односи со јавност се т.н. медиумски службеници или советници за комуникации, како во Ирска, Литванија или Шкотска

држави компаративно надлежни се одредени т.н. прес-судии. Притоа, **се препорачува лицата за односи со јавност да имаат меѓусебни редовни средби на годишно ниво со што би се размениле искуствата во работата, да постојат одредени правила за задачите и улогата на лицата за односи со јавност, да имаат одреден тренинг или обука за односи со медиумите и новинарите. Особено значајна е препораката лицата за односи со јавност да ги следат медиумите и да реагираат преку веб-страниците и другите социјални мрежи.**³²

Секако дека таквата препорака произлегува од потребата за правилно информирање на јавноста, а следејќи ги наведените препораки апсолутно јасно произлегува потребата од преземање на конкретни чекори во таа насока.³³

Интересно е тоа што членот 93 од Судскиот деловник им го признава правото за разгледување на списи на предмет само на странките **и други лица кои имаат правен интерес**, а за тоа одлучува претседателот на советот/судијата поединец, односно претседателот на судот или **лице овластено од него** кога се работи за архивиран предмет. Ова е прашање кое повлекува внимание и за кое треба да се размисли. И граѓанските организации во Македонија истакнуваат дека пристапот до списите на предметите треба да биде олеснет во рамнотежа со барањето за заштита на податоците.³⁴ Од интерес за јавноста, на пр. од научен аспект, може да бидат списи од одреден случај, особено заради фактот што судската практика веќе има третман на извор на право. Докажувањето на правен интерес може да биде пречка, односно да се користи како изговор за ограничување на пристапот. Наведеното решение треба да се размисли и соодветно да се прошири кругот на лица кои ќе имаат одреден пристап до судските списи, а особено оние **на архивираниите предмети**.

4.2. Посебни правила за обезбедување јавност во работењето

Во 2010 година беше донесен Закон за управување со движењето на предметите во судовите (во натамошниот текст ЗУДПС) кој, меѓу другото, регулира прашања од аспект на јавноста на судовите. Законот содржи значајни одредби со кои (треба да) се обезбедува голема транспарентност на судовите. Имено, предвидена е објава на неправосилни и правосилни одлуки со соодветна анонимизација, бришење на одлуките по истекот на законски утврдените рокови, како и можност за печатење на одлуките без да може да се прават измени.

Она што паѓа во очи со членот 10 од ЗУДПС е дека одлуките за случаите во кои била исклучена јавноста не треба да се објават. Ова е решение кое повлекува дилема земајќи предвид дека изрекувањето на пресудите е секогаш јавно.³⁵ Можеби треба да

32 Европска мрежа на судски совети, Justice, Society and the Media, достапно на:

https://www.ency.eu/images/stories/pdf/GA/Dublin/encj_report_justice_society_media_def.pdf, пристапено на 23.03.2017 година, стр. 4 – 6.

33 Претседателот на Здружението на судии и неговиот заменик на јавната дебата „Унапредување на транспарентноста во судството во РМ“ што се одржа на 25 април 2017 година ја нагласија потребата од проактивна улога на судиите во информирањето на јавноста.

34 Димитриева Јасмина, Невладините организации и судството – активности за надзор, интеракција, соработка и комуникација, Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“, Скопје, 2015 година, стр. 29.

35 Воедно, во граѓанската и во кривичната постапка, дури и кога е исклучена јавноста, може да им се дозволи на службени лица, научни и јавни работници да присуствуваат на расправата (член 294 од ЗПП и член 354 од ЗКП).

се размисли за можност за објава на анонимизираната пресуда без образложение. Сепак, од научен или академски интерес за одредени лица може да биде важно дали била донесена пресуда во конкретен случај, дали била осудителна или ослободителна, со каква казна и сл. **Решението за апсолутно ограничување на објавата на пресуди во случаите кога била исклучена јавноста можеби и не е најдобро решение од аспект на транспарентност и отвореност.** Вака, заинтересираната јавност ќе биде лишена од одговорот на прашањето дали воопшто била донесена одлука во одреден конкретен случај.

Секако, впечатлива е одредбата од член 10 став 6 со која се предвидува начинот на објавување и пребарување на судските одлуки на веб страницата на судот да биде уредено со акт на извршната власт т.е. министерот за правда. Претпоставувајќи дека при донесување на актот биле консултирани судиите и другите стручни лица, се поставува прашањето како се следи спроведувањето на ЗУДПС, а во таа смисла дали министерството ги има неопходните ресурси за соодветно следење со цел преземање на мерки тогаш кога не се спроведува законот. Конечно, се поставува прашањето и дали воопшто извршната власт т.е. Министерството за правда треба да биде надлежно за ова прашање или Судскиот совет на Република Македонија.

Од исклучителна важност за транспарентно судство е членот 11 од ЗУДПС кој предвидува дека Врховниот суд води база на правосилни и на неправосилни судски одлуки со интегрални текстови без анонимизирање на податоците на странките и другите учесници во постапката, а пристапот е ограничен. Ова решение е сосем разбирливо со оглед на важноста на една ваква база на податоци. Но, она што паѓа в очи е дека законот му дава големи овластувања на претседателот на Врховниот суд да донесе акт со кој ќе го определи пристапот до судските одлуки, а воедно и самиот тој да одлучува по барањата на поединечни заинтересирани лица за пристап до базата на податоци.

Со оглед дека немаме информации за досегашните искуства од лица кои побарале пристап до судската практика, но тргнувајќи од негативните практики кога одлучувањето било во рацете на еден човек, можеби е добро да се размисли **определувањето на нивоата и пристапот до судската практика да биде акт донесен на општа седница на Врховниот суд на РМ, а по поединечните барања да одлучува одреден совет на Врховниот суд.** Така, ќе се отстрани можноста за евентуална пристрасност на претседателот на Врховниот суд при одлучувањето.

Понатаму, мора да се спомене дека ЗУДПС во член 13 ја уредува обврската на судската канцеларија за односи со јавност за давање на примерок на судска пресуда објавена на веб страницата на заинтересирано лице. Оваа обврска може да биде исполнета под услов пресудата да била уредно објавена. Така што **и ова решение мора да биде изменето со оглед на фактот дека не се врши навремено ажурирање на веб страницата на судовите со објава на пресудите.** Воедно, се поставува прашањето зошто правото да се добие една судска пресуда е врзано со

нејзината објава на веб страницата кога логично би било тоа да е врзано со нејзиното јавно изрекување. Во таа смисла е и препораката на Советот на Европа секој новинар да може да добие копија од пресуда која била јавно изречена.³⁶

Врз основа на ЗУДПС во 2011 година министерот за правда донесе Упатство за начинот на објавување и пребарување на судските одлуки на веб страницата на судот со кое подетално е утврден начинот на анонимизирање на различни податоци од судските одлуки.³⁷ За жал, членот 2 од Упатството во анонимизираните податоци за одредени лица (сведок, вештак, психолог и сл.) не ги предвидува оштетениот или жртвата. Дали ова е намерно или ненамерно решение, се препорачува истото да биде преиспитано и во таа смисла да бидат преземени соодветни нормативни измени. Воедно, треба да се размисли дали и вештаците треба да бидат анонимизирани со оглед на фактот што судот е врзан во донесувањето на одлуката со (супер)вештачењето, односно наодот и мислењето на стручните лица.

Исто така, она што паѓа во очи е решението од членот 4 од Упатството кој предвидува начин на анонимизирање на називи на органи на државната управа, управни организации, установи и институции, како и единици на локална самоуправа. Со оглед на тоа дека се работи за државни институции кои се финансираат од државниот буџет и за чие работење јавниот интерес е исклучително голем, **треба да се размисли за интервенција во однос на ова прашање.** Имено, таму каде станува збор за државна тајна ќе биде исклучена јавноста, а тие одлуки согласно закон не се објавуваат. Така што во сите останати случаи **нема оправданост за анонимизирање на називот на конкретната институција.** Едноставно, јавноста има право да знае кога државни субјекти се јавуваат како странки во судските постапки.

Како се спроведува ова упатство може да се добие впечаток со отворање на новиот судски портал www.sud.mk каде секое заинтересирано лице може да добие најразлични информации. Во делот на одлуки на судови има можност за пребарување на судските одлуки. Она што е забележано е дека се врши анонимизирање на одлуките,³⁸ меѓутоа се поставува дилема колку од нив се објавуваат, односно колку редовно се врши тоа. Имено, за периодот 1 јануари – 15 март 2017 година Основен суд Скопје I објави вкупно 33 предмети, Основен суд Скопје II објави 23 пресуди, Основен суд Битола објави 456 одлуки, Основен суд Штип 180, Основен суд Тетово само 6 одлуки, а Основен суд Струмица 365 одлуки.³⁹

Нереално е двата најголеми суда во државата да објавуваат една многу скромна

36 Совет на министри, Совет на Европа 10 јули 2003 година, Препораки REC(2003) 13 од Комитетот на министри за земјите членки за давањето на информации преку медиумите во врска со кривичните постапки.

37 Во однос на ова прашање, Европската мрежа на судски совети препорачува објава на пресудите со можност за нивно пребарување, објава на кратко резиме од пресудата во случаите од особен интерес за јавноста, како и анонимизација на одлуките. Скоро во сите земји се врши анонимизација на одлуките, освен во Англија и Велс каде се објавуваат имињата и местата.

38 Учесниците на јавната дебата „Унапредување на транспарентноста во судството во РМ“ што се одржа на 25 април 2017 година нагласија дека на веб-страниците на судовите објавени се анонимизирани и неанонимизирани одлуки без информација дали се правосилни или не. Таквата објава создава во практика конфузија за стручната јавност.

39 Податоците се утврдени врз основа на пристап на веб-страницата на 21 март 2017 година.

бројка на одлуки. Се поставува прашањето дали проблем е во недоволните ресурси (кадар и опрема) и/или во неорганизираноста за навремено извршување на законските обврски. Невладините организации веќе нотираа дека судовите се жалат на недостаток на (соодветен) кадар кој ќе може да го носи товарот на ИТ-технолојата во судовите.⁴⁰

Во таа смисла, мора да се спомене дека сите одлуки не се објавуваат во сите земји. Препорачано е објавата да се однесува на одлуките на Врховниот суд, на повисоките судови, како и на избрани важни одлуки чија селекција е оставена некаде на самиот судија, некаде на комитет на судии, некаде има критериуми за селекција, а во јавноста има дискусии и за објава на сите пресуди. Доколку се врши селекција на објавени одлуки, препораката е тоа да го врши посебно назначен комитет на судии со јавна објава на критериумите за селекција,⁴¹ но тоа не смее да значи ограничување на правото на пристап до информации за оние пресуди кои не се објавени.

Потсетуваме дека со Итните реформски приоритети за Република Македонија ЕУ препорача објава на сите пресуди и тоа е разбирливо од сегашната состојба на судството и пристапот на јавноста до одлуките. Меѓутоа, доколку навистина судовите се преоптоварени и без доволно кадар, можеби треба да се размисли за одредени пресуди да се дава само многу кратко резиме и тоа на однапред утврден образец на пр. во спорови од мала вредност, а заинтересираната јавност да може слободно да добие копија од пресудата.

4.3. Интернет портал на судовите во Република Македонија

Практиката од примената на ЗУДПС во поранешните веб-страни на судовите покажува дека системот беше преоптоварен и бавен, алатките за пребарување несоодветни и недоволно ефикасни.⁴² Следствено беа направени измени, па така веб – страните на судовите денес се инкорпорирани во единствен портал www.sud.mk.⁴³

Воедно, од проучување на порталот на судовите www.sud.mk може да се утврди и следното:

- Нецелосни информации – во делот на законодавство насловен како легислатива не се ставени сите измени на пр. на Законот за судски совет;⁴⁴

- Несоодветни извори – во делот на законодавството се ставени закони кои не се од „Службен весник на РМ“ што е единствениот релевантен извор, особено кога се работи за стручната јавност;⁴⁵

40 Унифицирање на судската практика во Македонија: можности наспроти предизвици. - Скопје : Центар за правни истражувања и анализи, 2015.

41 Европска мрежа на судски совети, Justice, Society and the Media, достапно на: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/GA/Dublin/encj_report_justice_society_media_def.pdf

42 Унифицирање на судската практика во Македонија: можности наспроти предизвици. - Скопје: Центар за правни истражувања и анализи, 2015, стр. 17.

43 Поединечните страници на судовите беа во функција до почетокот на месец април, 2017 година. Дел од страниците на судовите имаа известување со кое се упатуваше на новиот портал, дел од нив покажуваа само застарени информации.

44 Недостига исправката од 2006 и измените од 2011.

-Ставени се бројни наслови (на пр. Историјат, Стратешки план, ИТ-судство, Стручни дела и излагања, Билтени, Збирки) без апсолутно никаква содржина;⁴⁶

-Различни судови даваат различни податоци за тоа што спаѓа во информации од јавен карактер.⁴⁷

Добро е што на судскиот портал за секој суд има листа на информации од јавен карактер, како и надлежните портпароли и контакти за информации за јавноста. Меѓутоа, веб-страната www.sud.mk редовно да се ажурира и полни со унифицирани информации од интерес за јавноста. Така, **се препорачува порталот да содржи информации или линкови за преведувачи, толкувачи, вештаци, проценители и судии - поротници. Понатаму, за услугите кои граѓаните може да ги добијат од судот на пр. добивање на потврда за неосудуваност, како и објаснување за постапката и формалните услови за добивање на конкретната услуга. Недостигаат информации за лицата кои сакаат да следат јавни судења како можат да го остварат своето право, а во таа смисла се препорачува да се дава сугестија за нивна најважна за следење на судските процеси со цел, доколку е можно, да се обезбеди соодветна судница. Неопходно е подетално објаснување за тоа кои судски информации и се достапни на јавноста, кој и како може да добие пристап и сл.**

45 Ставени се закони од веб-страната www.pravo.org.mk

46 На пример, ако одите на делот „Стратешки план“ стои дека има еден документ насловен како „Стандардниот Lorem Ipsum пасус“, кој се користи од 1500-тите години Апелационен суд Битола“, кога ќе го отворите документот стои само „This is a dummy PDF“.

47 На пример, Основниот суд во Битола ги вбројува огласите за работа и месечните извештаи за работата на судот што не е случај со Основниот суд Скопје 1 Скопје.

5. СУДСТВОТО, ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО И МЕДИУМИТЕ

Моменталната состојба на односите меѓу судството и граѓанското општество е на незадоволително ниво за една демократска држава. Иако, невладините организации истакнуваат дека нивните набљудувачи се прифаќани во судниците и нивното присуство се забележува во записниците, сепак постојат бројни други проблеми како несоодветни статистички податоци поради слабостите со АКМИС,⁴⁸ недостиг на комуникација, недоверба во невладините организации и сл. Па така, граѓанското општество ја нагласува потребата за стратегија за соработка со невладините организации, како и создавање на редовен форум за соработка и дискусија на тематски прашања поврзани со судството.⁴⁹

Исто така, односот на судството и медиумите е многу важен за приближување на судството до граѓаните. Медиумите се начинот преку кој јавноста се информира и се запознава со прашања поврзани со судството и се средството преку кое се зајакнува или намалува довербата во судството. Од тие причини, многу е важно како ќе се регулираат односите меѓу судството и медиумите.⁵⁰

Во некои земји има некоја форма на правила или протоколи,⁵¹ додека пак некаде, на пример, Данска, прашањата се регулирани со закон. Без оглед како се регулирани прашањата за односот меѓу судството и медиумите, тие треба да обезбедат **целосно и правилно информирање на јавноста за правните прашања низ објективна и непристрасна презентација на релевантните факти**. Правилата треба да имаат интересен задолжителен карактер за судиите со цел судството на некој начин да говори низ еден глас во јавноста.⁵² Воедно, се препорачува тие правила да бидат формулирани во согласност со претставници на релевантните професионални категории (судии, обвинители, адвокати), а да биде прецизирана листата на санкции во случај на повреда, на пример, временна забрана за акредитација. Ажурирање на правилата и нивно адаптирање на потребите би било корисно да се врши после одржани заеднички средби/конференции меѓу портпаролите и новинарите, а се препорачува и користење на анкети меѓу судиите и новинарите како начин за добивање на информации. **Генералната препорака е судството да има проактивен медиумски пристап** кој треба да биде посебна задача на судскиот совет во државата со цел да им помогне на судовите во нивните контакти со медиумите. Судиите треба да бидат строго ограничени во нивните јавни излагања во врска со случаите кои ги водат, но од друга страна во повеќето европски држави медиумското

48 Недостатоците на АКМИС беа споменати и од д-р Лазар Нанев, заменик претседател на Здружението на судии на јавната дебата „Унапредување на транспарентноста во судството во РМ“ што се одржа на 25 април 2017 година.

49 Димитриева Јасмина, Невладините организации и судството – активности за надзор, интеракција, соработка и комуникација, Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“, Скопје, 2015 година, стр. 16-17 и 25-30.

50 Судијата Шпенд Деваја на јавната дебата „Унапредување на транспарентноста во судството во РМ“ што се одржа на 25 април 2017 година истакна дека ниту Кодексот на судии, ниту Етичкиот кодекс на новинари не содржат одредби кои се однесуваат за однесувањето на користењето на социјалните медиумите. Тој препорача интервенции и соодветно дополнување на етичките кодекси.

51 Белгија, Холандија, Австрија, Унгарија, Бугарија, Литванија, Норвешка, Романија и Шпанија.

52 Се препорачуваат различни правила за судството од оние за јавното обвинителство.

оценување на поединечното постапување на судиите не е дозволено.⁵³ Во таа смисла, **се препорачува обука за транспарентност и на судството и судските службеници, но и на новинарите и медиумските работници, публикување на различни информации на интернет од интерес за општата јавност, организирање на отворени денови за судството, овозможување посети на организирани групи, посебни материјали за средношколци и студенти** и сл.⁵⁴

Советот на Европа уште во 2003 година од своја страна препорача обука на новинарите во соработка со образовните институции и судовите за судските постапки.⁵⁵ Ваквата потреба е силно изразена кај нас со оглед на фактот дека е утврден мал број новинари со добро познавање на судско-правната проблематика кои известуваат на теми поврзани со судовите.⁵⁶ Во недостиг на информација за тоа колку досега новинарите следеле обуки од оваа проблематика,⁵⁷ ги поздравуваме чекорите кои се најавени од **Академијата за судии и јавни обвинители со Здружението на новинари во таа насока, а особено да организираат тркалезни маси и работни состаноци.**⁵⁸ **Препорачуваме континуирана соработка која ќе значи и заеднички средби меѓу судиите и новинарите, подготовка на прирачници** и сл.

Во смисла на горенаведеното, **потсетуваме на законската обврска на Судскиот совет на РМ „да се грижи за угледот на судиите и довербата на граѓаните во судството“.**⁵⁹ Во насока на зајакнување на транспарентноста во 2016 година Судскиот совет го промовираше Прирачникот за комуникација на судовите со јавноста.⁶⁰ Од друга страна самите судии сметаат дека Судскиот совет не е транспарентен во своето работење и дека ретко ја гарантира судската независност и самостојност.⁶¹ Следењето на неговата работа покажува дека и самиот Судски совет не е доволно транспарентен и отворен кон јавноста.⁶² **Постојната состојба на работите укажува на силната потреба од сеопфатни мерки во судскиот систем во Република Македонија, првично во однос на самиот Судски совет, а потоа, меѓу другото, градење и имплементирање на еден стратешки пристап на судството за односи со јавноста.**

53 Во Австрија коментари за индивидуалното работење на судиите за конкретни предмети во медиумите е официјално забрането.

54 Европска мрежа на судски совети, Justice, Society and the Media, достапно на: https://www.ency.eu/images/stories/pdf/GA/Dublin/encj_report_justice_society_media_def.pdf, пристапено на 23.3.2017 година, стр. 17-20.

55 Совет на Европа, Декларација за давањето на информации преку медиумите во врска со кривичните постапки донесена од Комитетот на министри на 10 јули 2003 година.

56 Цаца – Николовска Маргарита и др., Анализа на независноста на судството во Република Македонија, Институт за човекови права, Скопје, 2013 година, стр. 121.

57 Особено важна публикација е прирачникот: Димовски Саше и др., Јавност во кривичната постапка, Скопје, ОБСЕ, 2014 година.

58 Види: <http://www.jpacademy.gov.mk/novosti/10156>

59 Член 31 алинеја 15 од Законот за Судскиот совет.

60 Прирачникот за комуникација на судовите со јавноста е ставен на листата на информации од јавен карактер објавена од Судскиот совет.

61 Цаца – Николовска Маргарита и др., Анализа на независноста на судството во Република Македонија, Институт за човекови права, Скопје, 2013 година, стр. 74 и 77.

62 Институт за човекови права, Мониторинг извештај за работата на Судскиот совет на РМ – Извештај бр.1, Скопје, февруари 2017 година.

ЗКП во членот 360 забранува филмски и телевизиски снимања во судница, а по исклучок со одобрение на претседателот на Врховниот суд може да се снима одделна главна расправа.⁶³ ЗКП предвидува дека, сепак, и во такви случаи советот може од оправдани причини да одлучи одделни делови на главната расправа да не се снимаат. Во практика, одобрението на претседателот на Врховниот суд не се почитува во целост, односно снимателите се отстрануваат по снимањето на кратки инсерти и пред главната расправа, а особено е важно што тоа се прави без решение за истото.⁶⁴

Во однос на начините на известувања значаен е фактот дека Судскиот деловник предвидува можност за аудио и визуелно снимање и фотографирање кои се дозволени во кривичната, парничната постапка и постапката по управен спор, по претходни соодветни одобренија.⁶⁵ Кога се работи за кривичната постапка потребно е одобрение и за јавното прикажување (репродуцирање). Исто така, паѓа в очи решението кое предвидува писмена согласност на странките за снимање во парничната постапка кое е особено тешко да се постигне.⁶⁶ Можеби треба да се размисли да не се бара писмена согласност во одредени парнични постапки кои се особено од јавен интерес, на пример, постапки на клевета и навреда на политичари или новинари.

Воедно, Судскиот деловник содржи и одредби за постапката за добивање на наведеното одобрение (член 105). А, интересно е тоа што Судскиот деловник во членот 106 став 1 фактички дава основа за одбивање на барањето за снимање од повеќе причини (интересот и довербата на јавноста, природата на случајот, интересот на постапката, приватноста и безбедноста на учесниците во постапката). Ова нормативно решение треба да се преиспита со оглед дека Деловникот дава доволно причини за ограничување на снимањето,⁶⁷ па причините за одбивање на барањето

63 Д-р Воислав Стојановски на јавната дебата „Унапредување на транспарентноста во судството во РМ“ што се одржа на 25 април 2017 година истакна дека во практика се дава одобрение за снимање на секој што ќе побара што е прва повреда, потоа со снимањето се повредува презумцијата на невиност.

64 Стојановски Воислав и Неда Чаловска, Основните граѓански и политички права и слободи, Хелсиншки комитет за човекови права, Скопје, 2014, стр. 32-33.

65 Член 104 ставови 2,3 и 4 предвидуваат: „Визуелното (видео) и звучното (аудио) снимање, известување и фотографирање во кривичната постапка и јавно прикажување (репродуцирање) на снимката се врши по одобрение на претседателот на Врховниот суд на Република Македонија, по претходно прибавено мислење од претседателот на советот, судиите, на начин предвиден со закон. Визуелното (видео) и звучното (аудио) снимање, известување и фотографирање во парничната постапка и во постапката по управен спор може да се врши по одобрение на претседателот на судот, со претходно прибавено мислење на судијата кој постапува по предметот и со писмена согласност на странките. Надвор од судењето, снимањето и фотографирањето во зградата на судот може да се врши со одобрение на претседателот на судот кој раководи со зградата“.

66 Стојановски Воислав и Неда Чаловска, Основните граѓански и политички права и слободи, Хелсиншки комитет за човекови права, Скопје, 2014, стр. 34.

67 Член 106 став 3 од Судскиот деловник предвидува: „Снимањето и фотографирањето во судот може да се прекине или ограничи: – по барање на странките, а по одлука на судот во било кое време; – ако со одлука на судот е исклучена јавноста за дел од постапката или за одредено процесно дејствие, поради постоење на законски причини; – ако сведокот оштетениот од кривичното дело го бара тоа, за време додека трае неговото сведочење; – ако судот најде дека некој учесник во постапката би можел да биде изложен на опасност, срам, настанување на штета или би можеле да настанат пречки во примената на законските мерки на принуда или ако поради природата на доказите што треба да се изведат тоа е задолжително (сослушување на заштитени сведоци, малолетници и др.)“.

треба да се сведат само заради безбедност на учесниците во постапката, а не да се дава простор за субјективна оценка.

Значајно е да се спомене дека Судскиот деловник предвидува и обезбедување на соодветни услови за медиумските екипи и она што паѓа в очи е опремата која се споменува.⁶⁸ Имено, покрај видео- или ТВ-камера, аудиосистем и фотоапарати која изречно стои дека ги внесува медиумската куќа која добила одобрение, Деловникот споменува и **мобилни телефони и компјутери** како „снимателска и друга опрема“ кои „не смеат да произведуваат ефекти кои го одвлекуваат вниманието. Деловникот изрично не забранува нивно користење, така што произлегува дека истите може слободно да се користат, а исто така нема одредби за користење на социјалните мрежи иако во практика истите се користат од одредени субјекти во правосудниот систем, како СЈО.

Сепак, Основниот суд Скопје 1 Скопје содржи посебни Правила за однесување во судот што е разбирливо со оглед на неговата надлежност и карактерот на судските процеси. Меѓутоа, иако е наведено дека е неофицијален документ чија намена е само информирање, истиот забранува при влез во судница носење на мобилни телефони, компјутери и друга опрема која може да снима.⁶⁹ Ова е спротивно на Судскиот деловник, па доколку се потребни посебни правила за јавноста во Основниот суд Скопје 1, **тогаш мора да се интервенира со измени во Судскиот деловник.**

Судскиот деловник предвидува можност за работа и известување во затворен систем од страна на интерна телевизија (член 109 од Судскиот деловник), фотографирање, снимање во судот и јавното прикажување да биде со одобрение на претседателот на судот (член 110), како и водењето на фотографирањето/снимањето кога се работи за снимање во судница под водство на претседателот на советот/судиите (член 111).

Компаративно искуствата со аудио- и видеоснимањата се различни,⁷⁰ но за повеќето важи правилото дека ограничувањата се поригорозни за кривичните постапки, дури и

68 Член 107 од Деловникот предвидува: „Одобрението за медиумско следење на судењето подразбира и обезбедување на соодветна судница. Во судницата се обезбедува посебен дел за медиумските екипи и набљудувачите, ограден или посебно означен, доколку е можно со посебен влез. За да се обезбеди сместување во резервирааниот дел на судницата, новинарите и набљудувачите го известуваат судот за намерата да присуствуваат. Судскиот службеник, односно припадник на судската полиција се грижи лицата кои имаат одобрение да ги заземат резервираните места, како и новинарите и набљудувачите за чие присуство не е потребно посебно одобрение. По барање на судијата, судскиот службеник, припадникот на судската полиција новинарот ја дава на увид новинарската легитимација и го соопштува името на медиумската куќа за која известува. Не е дозволено давање предност на една медиумска куќа при давањето одобрение или при сместувањето во резервирааниот дел од судницата. На медиумската куќа што поднела барање за одобрение за медиумско следење па судење, може да и се дозволи да внесе една видео- или ТВ-камера, еден аудиосистем и два фотоапарати (најмногу со два објектива), со тоа што секоја од наведените техники ја користи по едно лице.“ Член 108 предвидува „Снимателите и фоторепортерите не смеат во текот на снимањето да се движат, да прават движења или да заземаат положба која може да го одвлече вниманието или да го наруши редот во судницата. Микрофоните и соодветната инсталација се монтираат претходно на местото кое го одредува судијата. Микрофоните мора да имаат прекинувач за привремено исклучување. Снимателската и другата опрема (мобилните телефони, компјутерите) не смеат да произведуваат ефекти коишто го одвлекуваат вниманието. Опремата не може да се внесува или изнесува од судницата без одобрение на судијата или претседателот на советот“.

69 Види: <http://www.sud.mk/wps/wcm/connect/osskopje1/99fef36f-3c20-4f0a-8a91-56a7fa731684/Pravla+na+odnesuvanje.pdf?MOD=AJPERES&CVID=llvt83H>

таму каде е дозволено снимање. Европската мрежа на судски совети препорачува тогаш кога е дозволено видеоснимање да бидат преземени мерки за неснимање на непрофесионалците (сведоци, осомничени, судии поротници), да не се дозволува пренос во живо, да постојат јасни и прецизни правила за аудио- и видеоснимање.⁷¹

Но, она што е особено интересно се компаративните решенија во однос на мобилните телефони и компјутерите. Во повеќето земји е забрането користење на мобилни телефони.⁷² **Препорачано е утврдување на правила за дозволеноста на носење и користење на мобилни телефони, како и последиците во случај на повреда на правилата.** Генерално, носењето и користењето на компјутерите од страна на новинарите е дозволено.

Воедно, забележано е користење на социјалните мрежи како Фејсбук, Твитер, Флицкр, од страна на судствата во одредени земји (Данска, Норвешка, Шпанија и Литванија) кое се оценува како добар начин за приближување на судскиот систем до граѓаните, а во таа смисла, се препорачува развој на стратегија, таргет-групи и цели за користењето на социјалните медиуми кои ќе бидат насочени кон информирање, образување и ангажирање на граѓаните. Нагласено е судиите дека треба да ги ограничат содржините од личниот живот на социјалните мрежи заради зачувување на дигнитетот на судството,⁷³ а повредата на етичките правила треба да повлече дисциплински мерки.⁷⁴

70 Така, во Бугарија, Романија и Португалија однапред е предвидена забраната за носење на мобилни телефони во судница, а во Англија и Велс користењето на мобилни телефони е прекршок. Во некои земји е дозволено носење на мобилни, но не и нивно користење за снимање, фотографирање или известување (Австрија, Данска, Италија, Романија и Турција). Во Литванија е дозволено само снимање од страна на странките за нивни потреби. Во Англија не е дозволено снимање, освен расправите на Врховниот суд кој се пренесуваат во живо. Во Белгија, Данска, Португалија, Полска, Унгарија и Норвешка аудио- и видеоснимање генерално не е дозволено, освен во поединечни случаи за кои има голем јавен интерес. Во Норвешка е дозволено снимање во граѓански, но не и во кривични случаи. Во Холандија снимање е дозволено при отворање на расправа, читање на обвинение и кога се даваат завршните зборови. За другите делови на расправата одлучува судијата. Во Романија е дозволено снимање само првите минути на случајот. Во Шпанија и Шведска е дозволено снимање со одредени ограничувања. Во Англија и Велс и Шпанија снимањето е со интерна телевизија кое е многу скапо и од тие причини, неприфатено од повеќето земји.

71 Европска мрежа на судски совети, Justice, Society and the Media, достапно на: https://www.ency.eu/images/stories/pdf/GA/Dublin/encj_report_justice_society_media_def.pdf, пристапено на 23.3.2017 година, стр. 10.

72 Забраната важи во Бугарија, Данска, Англија и Велс, Унгарија, Ирска, Норвешка, Португалија, Романија и Турција. Во Австрија, Ирска и Словенија оставена е контролата на постапката во рацете на судијата. Во Литванија е дозволено само аудиоснимање, а не и видеоснимање со мобилните од страна на странките. Во Холандија е забрането фотографирање со телефоните и воопшто нивно користење во двете најзаштитени судници во Ротердам и Амстердам. Во Холандија и Италија не се забранети мобилните, но нивното користење може да биде ограничено од судиите.

73 Мора да потсетиме дека согласно Бангалорските принципи за судско постапување, судијата мора да промовира високи стандарди на судско однесување со цел да ја зајакне јавната доверба во судството која е фундамент за зачувување на судската независност. Види: Бангалорски принципи за судско постапување од 2002 година на ОН.

74 Европска мрежа на судски совети, Justice, Society and the Media, достапно на: https://www.ency.eu/images/stories/pdf/GA/Dublin/encj_report_justice_society_media_def.pdf, пристапено на 23.3.2017 година, стр. 6 – 11.

Во Република Македонија, денес, се преземаат повеќе чекори со цел осовременување на судството согласно модерните текови за потранспарентно работење. Сепак, остануваат повеќе прашања кои отвораат простор за работа во насока на поголема отвореност и транспарентност. Притоа, мора да се има на ум дека резултатите на судскиот систем не зависат само од судиите, туку од повеќе релевантни чинители кои вршат директно или индиректно влијание на перформансите на судовите, а во случајов и на транспарентноста и јавноста на судовите.

Се препорачува следното:

· Да се примени стратешки пристап во судството за односи со јавноста во чија подготовка ќе учествуваат сите релевантни чинители (Судски совет, судови, Министерство за правда, Здружение на судии, адвокати, новинари и др.) со што ќе се утврдат правила за односите со граѓаните, невладините организации и медиумите.

· Судскиот совет и Врховниот суд да обезбедат судството транспарентно и отворено да зборува во јавноста во еден глас, притоа штитејќи ја судската независност, а воедно да се практикува одржување на редовни форуми и состаноци со граѓанското општество и новинарите.

Судовите, Судскиот совет, Академијата за судии и јавни обвинители, новинарски здруженија:

· Да преземат повеќе практични мерки (редовни обуки за транспарентност и на судството и судските службеници, но и на новинарите и медиумските работници, организирање на отворени денови за судството, овозможување посети на организирани групи, посебни материјали за средношколци и студенти и сл.).

· Да преземат мерки за обезбедување на услови за јавни судења: соодветни просторни услови, пристап до судовите и судниците за лицата со телесна попреченост, информирање на јавноста за можноста за учество на јавни судења, обука на судската полиција и сл.

Министерство за правда, Собрание, судовите:

· Да преиспитаат дали „деловната тајна“ треба да остане основ за исклучување на јавноста во кривичната постапка.

· Да преиспитаат дали „неодржувањето на редот“ може да остане основ за исклучување на јавноста во парничната постапка.

· Да ја преиспитаат одредбата за достапност на пресудите од член 126 од ЗКП, односно да се овозможи и пресуди во случаи каде е исклучена јавноста да бидат достапни со ограничено или без образложение.

· Да предвидат во ЗКП задолжително известување на јавноста кога е распишана потерница во одредени случаи, како на пр. носители на јавни функции.

· Да донесат измени согласно кои определувањето на нивоата и пристапот до судската праска да биде акт донесен на општа седница на Врховниот суд на РМ, а по поединечните барања да одлучува одреден совет на Врховниот суд;

·Да го изменат член 13 од ЗУДПС во смисла правото на добивање на пресуда да биде врзано за јавно изречената пресуда, а не со нејзиното објавување на интернет страницата.

·Да го изменат Упатството за начинот на објавување и пребарување на судските одлуки на веб страницата на судот со цел органите на државна управа и јавните институции да не се анонимизираат, односно тоа да е само во случаите кога се работи за државна тајна.

·Да го преиспитаат начинот на објава на пресудите, односно дали за одредени предмети да се објавуваат само кратки резимеа, а заинтересираната јавност слободно да може да добие копија од целата одлука.

·Да донесат нормативни измени со што ќе се прошири кругот на лица кои имаат пристап до списите на архивираните предмети.

·Да го дополнат Судскиот деловник со одредби кои податоци задолжително треба да се објавуваат на судските портали, а истото потребно заради изедначување на содржините на порталите на секој од судовите. При ова задолжително да се предвиди објавување на податоци за финансиското работење на судовите и годишниот финансиски извештај.

·Да го дополнат Судскиот деловник со одредби кои предвидуваат организација и содржина на посета на организирани групи на судовите. Така, ќе се овозможи посетителите да се запознаат со движењето на предметите низ судот, процесите и начинот на анализа, процесирање на предметите, како и донесување на судските одлуките и роковите предвидени за тоа, физички и виртуелно за сите инстанции на судови.

·Да го дополнат Судскиот деловник со што ќе се утврди обврската на судиите за континуирано и навремено доставување податоци на портпаролот на судот и канцеларијата за односи со јавноста која работи со овластување на претседателот на судот.

·Да го дополнат Судскиот деловник така што пошироко и попрецизно ќе се утврди работата на канцеларијата за односи со јавност.

·Да го дополнат Судскиот деловник така што ќе се предвидат стандардни извештаи за следење на спроведувањето на ЗУДПС.

·Да го изменат решението од Судскиот деловник за причините за одбивање на давање дозвола за снимање, односно истите да се сведат на минимум и да не се дава простор за субјективна оценка.

·Да предвидат правила во Судскиот деловник за користење на мобилни телефони, компјутери и друга опрема која може да снима во судница, а особено ако треба да важат порестриктивни правила за Основниот суд Скопје 1 Скопје.

Судовите:

·Да дозволат учество на научната и стручната јавност на расправи каде е исклучена јавноста, согласно закон. Да ја почитуваат обврската за задолжително објавување на местото, времето и судницата на одржување на судењата.

·Именуваните лица за односи со јавност во судовите да одржуваат меѓусебни редовни средби на годишно ниво со што би се размениле искуствата во работата.

·Одобренијата за снимање во судници да се почитуваат во целост, а и да се преиспита решението за согласност на странките за снимање во парничната постапка.

Устав на Република Македонија

Бангалорски принципи за судско постапување од 2002 година на ОН

Европска конвенција за заштита на човековите права и основни слободи

Закон за кривичната постапка

Закон за парничната постапка

Закон за управување со движењето на предметите во судовите

Кривичен законик

Упатство за начинот на објавување и пребарување на судските одлуки на веб страницата на судот

Европска мрежа на судски совети, Justice, Society and the Media, достапно на: https://www.encj.eu/images/stories/pdf/GA/Dublin/encj_report_justice_society_media_def.pdf, пристапено на 23.3.2017 година.

Совет на министри, Совет на Европа 10 јули 2003 година, Препораки REC(2003) 13 од Комитетот на министри за земјите членки за давањето на информации преку медиумите во врска со кривичните постапки.

Совет на Европа, Декларација за давањето на информации преку медиумите во врска со кривичните постапки донесена од Комитетот на министри на 10 јули 2003 година.

Судски совет на Холандија, The judiciary and the media in Netherlands, достапно на: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/The-Judiciary-and-the-Media-in-the-Netherlands.pdf>, пристапено на 20.3.2017 година.

Бојарски Луказ и Тилек Евелина, Невладините организации и судството – активности за надзор, интеракција, соработка и комуникација - Препораки, Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“, Скопје, 2015 година.

Димитриева Јасмина, Невладините организации и судството – активности за надзор, интеракција, соработка и комуникација, Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“, Скопје, 2015 година.

Димовски Саше, Илиевски Јован и Димитриевски Зоран, Јавност во кривичната постапка, Скопје, ОБСЕ, 2014 година.

Стојановски Воислав и Неда Чаловска, Основните граѓански и политички права и слободи, Хелсиншки комитет за човекови права, Скопје, 2014.

Valero – Torrijos Julià and Pardo – López María Magnolia, Open – Government, transparency, access and re-use in the Administration of Justice: another turn of the screw needed from the perspective of the Spanish legal framework, достапно на: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2748788, пристапено на 23.3.2017 година.

Voermans Wim, Judicial transparency furthering public accountability for new judiciaries, во: Utrecht Law Review, Vol.3, Issues 1 (June) 2007, достапно на: <https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.42/>, пристапено на 15.3.2017 година.

Интернет страници: www.sud.mk; www.osskopje1.mk; www.osskopje2.mk; www.osbitola.mk; www.osstip.mk; www.ostetovo.mk; www.osstrumica.mk; www.ihr.org.mk